

BALATONI GŐZHAJÓZÁS

Gr. SZÉCHENYI ISTVÁN

NYOMT. TRATTNER ÉS KÁROLYI INTÉZETÉBEN 1846.
(ÚRI UTSZA 453. SZÁM.)

Az eszme „Balatonra gőzöst állítani” közvetlen nem enyim. Én annak csak egyik közvetett ügyvivője vagyok, és mint illyes szóalok itt fel. Ámde azért, és mert ítéletem szerint tán hasznosbat is lehetett volna hozni szőnyegre, s némiek még tán sürgetőbbek is - azért, mondom, a balatoni gőzhajózást is köz figyelemre méltó tárgynak tartom, melly, részemről legalább, biztosan számíthat a legőszintébb hozzájárulásra.

Mi magyarok már sokat kezdetünk soron kívül. És több esetben vajmi jól tettük, hogy így cselekedtünk. Nem kezdhettünk az ‘első teendővel’ kezdetünk a ‘másodikkal’ melly majd maga után rántja az ‘első’, ha t. i. el nem alszunk, és sürgetjük azt. Így például a váltótörvény tulajdonkép nem volt ‘első teendő’; így a budapesti lánczíd sem. Hitelintézet és országos közlekedések lettek volna e két tekintetben az első. De valljon ráállott volna-e az 52 vármegye sat. sat. mind arra, mi nélkül hitelintézetnek nincs valódilag általános alapja? s valljon kész lett volna-e az egyetemes kiváltságos szintűgy kivenni vámos utakon egyegy garasát sőt huszasát zsebéből, valamint majd szépen kiveendi krajczárát a budapesti hídon? Bizony alig! S ekkép, mint mondám, nem volt olly rossz számítás ez esetekben a később teendőkkel kezdeni, mik okvetlen maguk után vonják az elsőbbeket. Mert hogy ne tegyen a magyar semmit is, miszerint végpusztulásának, mellybe a váltótörvény már már dönti, elejét vegye, mi egyedül tökéletes alapra állított hitelintézet által történnék biztosan meg; és hogy a nem sokára bevégezendő budapesti állóhídhöz, melly ugy fog állni a két part közt mint egy csinos kis czukrászmű, a haza legtöbb részeiből jobbadán csak locspocs, megnemszűnő fenakadások közt, sőt néha éppen ne lehessen közelíteni: attul nem tarthatunk, ha - és aztán igaz, minden e kis h a körül forog - kisdéd kis babérinkon el nem alszunk, de mozgunk, mozgunk kettőztetett állhatatossággal megnemszűnőleg mindaddig, mig mostohább körülményeink daczára is elérjük valahára a logikaibb ‘egymásután’ szabadabb cselekvés-körét.

‘A Balatonra gőzöst állítani’ körülbelül, s kivált europai szemüvegen nézve keresztül, szintezen viszonyok közé sorozható, mintha t. i. nem volna a legsürgetőbb teendőknek egyike. S ugyanis az europai egyéb tavakra a partjaikon fekvő nagyobb és számos városok s az ezek közti élénkebb közlekedési szükség idézték elé a rajtuk evező gőzösöket; míg a Balaton partjain alig fekszik nagyobb hely, alig van kereskedési mozgalom, s így ezek létét viszont a gőzösök nagyobb élénkséget szülő fel- s alájárása fogná előteremteni, ha t. i. el nem alszunk, és csak kis része találkozik bennünk azon életerőnek, mellynek szövetséges Amerika köszöni olly példátlan felvirágzását, hol, mint tudva van, alig létezik bármilly vadonság közti víz, mellyre tüstént ‘s mindenek előtt gőzöst ne állítnának, melly aztán szabadabb közlekedés megnyitása által maga után vonja a partok haszonvételét, házakkal s végkép virágzó városokkali ellátását.

Jelen tárgyat illetőleg a kérdés tehát az, valljon kívánatos-e, szövetséges Amerika példáját e tekintetben követni? és ha igen, ennek eszközlése valljon közvetlen kinek tiszte? Az elsőre könnyű a válasz; mert hogy Magyarország szinte legkiesb magyar vidékét elhanyagolt állapotából kiemelni olly szempont, melly minden hű hazafinak legközelebb fekszik érdekében, azon én legalább kételkedni nem tudok; midőn annak elhatározása, hogy a dolog közvetlen eszközlése tulajdonképen kit illet, még könnyebb, mert ugyan kit illehetne a világhátán mást, mint legközelebbre is Somogy, Veszprém és Zala megyék balatonparti birtokosait, és tüstént ezek után az érintett megyék belebb lakó földtulajdonosait; mert hiszen ha ezek nem szeretik magukat eléggé, miszerint az eszmét létesítsék, ugyan, kérdem, miért szeresse annyira őket bárki más? Nincs ok rá. Pedig valóban csak önszeretet kell az illetők részéről a tárgy megindítása- s végbevitelére. Minthogy csak egyetlen egy gőzösnek megjelenése is a Balatonon olly fordulatot tenne e gyönyörű víztükör mostani szunyadozó létén, annyira nevelné az egész vidék életerejét, s olly hosszú lánczolatát következtetné a legszebb s előre ki sem számítható kifejtéseknek, miszerint a somogy- veszprém- és zalai földbirtokosok és lakosok mintegy

bűbáj-vessző által jelen létükből kiemelve csakhamar olly állapot közt lennék magukat, melly a mostanihoz ugy állna mint májusi reg decemberi esthez, s melly ekkép a mostaninál mód nélkül kellemesb és hasznosb is volna.

Nem fogna ugyan ez átalakulás pillanat alatt végbemenni, mert - ha csalni nem akarjuk magunkat - bizony még igen is fejletlen állapotban hervadoz jelenleg a balatoni partvidék; de hogy előbb utóbb bizonyosan végbemenend, a mennyiben t. i. többé kevesebbé fogják az illetők öntözgetni az elültetett plántát, az legkisebb kétséget sem szenved; mert ceteris paribus valamint tőknek minden bizonynyal örökké csak tők lesz fia, ugy a makknak okvetlen mindig tölgy!

Nehéz volna annak jóslatát itt kimerítőleg elősorolni, mi mindent fogna egy balatoni gőzösnek életbe léptetése maga után vonni; mert egy illyféle nevezetesb előlépés, mint a külföldi tapasztalás mutatja, csudaszerűleg tágitja az emberi társaság nem egyedül haszon- és kellemde különösen diszkörét is.

Némieket azonban olly bizonyosan vonna maga után egy balatoni gőzös, hogy azokat előre jósolni bizony nem nagyobb mesterség, mint megjövendőlni, miként a nyarat és őszt tél váltja fel, a sokáig koplaló megéhezik, a víz elbocsátva lefelé foly, a léghajó pedig ha szabadul lefelé siet sat.

Így például: legelsőben is köszén-szerzésre fog indítani! S már csak ez is milly óriási tért nyit meg! Igaz: fával is fűthetni gőzkatlant. De a fa drága s naprul napra drágább lesz, és mi több', terjedelmessége által olly nagy tért foglal el, miszerint vagy kirekeszt a hajórul fölötte sok árut, ez pedig nagy megrövidítés, minthogy hajón nem annyira súly mint terjedelem jó tekintetbe; vagy minden pillanati megállapodást tesz fahordás végett szükségessé, mi mindig idővesztéssel s kivált az utasokra nézve igen sok alkalmatlansággal jár, sőt néha még legnagyobb veszély közé is sodor, ha t. i. nincs elégséges tüzelő-szerrel ellátva a gőzös; mert vajmi sokszor igen könnyen elcsábít a szép idő; „odaig csak eljutunk” így bizakodik a hajós és nem szerez be elegendő égszert; de féluton vihar éri, kikötni a parti sikérség miatt mindenütt nem képes, tüzelő-szere pedig kifogyván megküzdni a dühöngő szelekkel nem bír, mikor aztán könnyen vész hajó, sőt ember is sat.

Köszént kell tehát szerezni. S mert lesz „f o g y a s z t ó j a”, lesz bizonyosan „f e l t a l á l ó j a” is - ha t. i. van a közel vidéken - vagy ha itt nincs, „m á s u n n a n i s z e r z ő j e.”

Most meglehet, sőt hihető: kimerithetlen köszénrétegen, s ekkép, civilisatioi körülmények közt, a lehető legnagyobb kincsen ül Zala- Veszprém- Somogyban nem egy szegény legény. Ki tudja? Hiszen egy kissé mélyebre még senki sem vizsgálta. És miért nem vizsgálta? Mert valamint a Balaton-mentieknek ugy a Magyaroknak általán véve nem vala köszén eddigelé nagyobb becsű, mint volt magányos szigetén boldog emlékezetű gyermekkori kedvenczhősünk Robinson Crusoe-nak az aranydarab. S ugyan miért nem volt nagyobb becsű, és csak most nem régiben kezdett azzá lenni Magyarországbán a köszén? Bizony csak azért, mert eddigelé mindig vagy ellenséggel csatáztunk, vagy illyes nem létében - ha az igazat meg akarjuk vallani - megnemszünőleg magunk közt veszekedtünk, és inkább csak keserű reminiscenciák mellett busongván s pipázván, mintsem egy kissé előre tekintvén és a fenálló körülményeket lehető legjobban hasznosítván, csak ujjabb korban kezdtük észrevenni, hogy sehogy sem létezünk civilisatioi körülmények között, de annyira vagyunk mindenben hátra, miszerint nincs egyéb választásunk, mint a' leggyorsabb 's legáltalánosb haladás, vagy a legbizonyosb enyészet, mire szintolly biztossággal vezet - közbevetőleg legyen mondva - a r é g i t mindenben makacsul fentartani vágyás, mint minden u j n a k eléggé meg nem emésztett rögtöni bekapása.

Most Magyarország legnagyobb része, kivált köszén és tán vas tekintetében is, pincze nélküli alházhoz hasonlítható, melyben terjedelmessége daczára sem lakik igazi kényelemmel szinte senki is, és melyben semminemű felhalmozott életszer vagy kincstömeg nem honol; midőn például Csehország emeletes, Szászország kétemeletű, Britannia pedig valóságos ötemeletű lak, melyekben noha aránylag kis téren épülvék, még is igen sok van és tömérdek elfér.

Minden ehhezképpest, mi arra ösztönül szolgál, hogy földgömbünk gyomrába mentül mélyebbre behassunk, honunkra nézve csak üdvös lehet, mert ez által szintugy nagyobbodnék az mint ház, melynek egy sorára két három sor is rakatik. Most köztünk a legnagyobb rész, mint érintém, még csak azt sem tudja, milly rétegen áll. Már ennek ismerete is nagy nyereség volna, valamint a' nemzetre nézve nem lenne kis előny, a mostani szójárás mellé „széles e hazában” lassanként azt is csatolhatni: „mély e hazában”, s ennek következtében végre aztán: „magas e hazában”!!

És e fölött olly honban mint a mienk, hol - bármilly paradoxnak sőt ellentétesnek látszassék is mit mondandok - „biztos kereset sincs, s aztán elegendő alkalmas kéz sincs”, ugyan lehet-e valami, mi inkább megérdemlené a figyelmet mint mind az, mi új kereseti kör nyitása mellett egyúttal a magyarországi kézhiányt is hathatósan pótolja? Azt hiszem, nem. Illyes kettős cél pedig mindenek előtt gőzmozgony által érhető el; mert ez bányászokat, gépészeket idéz elé nagy számban, míg más részről határtalanul több élő erőnek biztosabb pótléka, mint szél vagy víz, melyek azonban jól használva szinte megbecsülhetlen emeltyűk, és vajmi hathatós tényezőkül járulnak az emberi szükségek és kellemei kielégítésére.

Most, azt hiszem, egész dunántúli kerületben egyetlen egy gőzmozgony sincs. Mi más országokhoz képest, melyeket civilisáltaknak mondanak, bizony a legnagyobb hátramaradás symptomáját árulja el. Nem közönyös ennél fogva, hogy végre mentülelőbb támadjon egy, de jó sikerrel; mert a példa vonz; és mutatkozzék csak valahol valami „talpraesett” melly az emberi hatalom körét tágitja: s legott egészen új és nemzetekhez vajmi illőbb képet öltenek magukra a társadalmi viszonyok.

A' Balatonon mostanság egyetlen egy meglehetősen hajó, de csak egy türhető csónak sincs. Bámuljon-e az ember ezen vagy nevéssen, én nem tudom. Lebegjen csak egyszer rajta gőzös: s míg bányászokat fog előidézni a hegyekben és a gőz használatára sürgetendi a gondolkozót, új életszíkrt lövel az egészre és a most ugyan kies de mintegy álomban szendergő vidéket olly vitor elevevén ruházza fel, mikép egy szebb jövőnek tavaszkorát fogják a legédeseb sejtelmek közt élvezni a Balaton körüli lakosok.

Ennyit volna maga után egy gőzös! Ezzel azonban még korántsem volna kimerítve azon haszon, mellyet illyesnek megjelente a Balatonon következtetne. Kevés idő múlva ugyanis, miután élénkséget fogott hozni a mai marasmus helyébe, melly crisisen vajmi hamar esnék át az egész vidék, okvetlenül így fognának okoskodni magukban az illetők: „Mi mindig csak a Balatonon evezünk? Ugyan miért ne mennénk hajózható csatorna által legalább a Dunára?” És mivel nincs nagy, de szinte legkisebb akadály is ezen eszme fogatosítására nézve, más részről pedig minden körülmény fogja sürgetni azt: fogadni mernék, legott életbe lép a Balaton lecsapolásának rég megpendített terve, mi egyúttal, midőn összeköttetésbe hozná Zala, Veszprém és Somogy sajátlagos gazdagságait a Dunával s így Magyarhon legfőbb erével, és viszont; más részről annyira emelné ki e gyönyörű tájt minden mocsáribul és honi kis tengerrünknek kies partjait ollyannyira varázslaná lakhatóvá, mikép pezsgőbb egészségü kellemeibe szeretvén még tán az is felütné közelében lakhelyét, ki eddigelé csak külföldön tudott kivetkezni unalmibul. S ugyan, kérde, nem volna-e ez haszon? Mire aztán, igaz, 'igen'-nel csak az felelhet, kinek keble magyar és eleme honi hűség!

Nincs arrul bizonyos tudomásom, a Balatont egészen le lehetne-e csapolni; de annyit hiszek, ha lehetne is, bűn volna ilyest cselekedni. Legelsőben is, mert egy, körülbelül 12 mértföld hosszú gyönyörű vízcsatornát képez, melyet emberi kéz nem birna nagyobb szerű szabásokban kiállítani, és mely csak nekünk látszik rövidnek, mert pangó állapotban sínylünk; ámde polgárisodott körülmények között - nézd az angol, nézd a holland földet - igen hosszú volna, hol még a sokkal rövidebbek is - minthogy a mezők kertekké válnak, és a kis mező is már nagy kert - bámulatos élénkséget szül. És aztán, mert nem egyedül kenyérből él az ember; és végkép is csak az a koszorúzott bölcs, ki a hasznost kellőleg tudja vegyíteni a kellemessel. Mig végre bármi kis nyomatékunak látszassék is ez lenni, bizony még a jóízű fogasért is, mely minden édes vízi halak királya s oly kirekesztőleg magyar hal, megérdemli a Balaton, hogy Carthagoként el ne töröltessék.

Igazi javítást nem mindig lehet a fenállónak csupán csak módosításával eszközölni, mert a fenálló néha olyas, mi tökéletes ellentétben áll azzal, mi elérteni céloztatik; s ehhez képest ily esetben a réginek gyökerestűli megsemmisítése és az újnak gyökerező felállítása szükséges. Midőn más részről nem egy eset van, hol az efféle összeillesztés nemcsak lehetséges, de a már létező alap oly jól áll, mikép lehetetlen volna a felállítandóra nézve annál jobbat lerakni. Mihez képest ez esetben megint a réginek az ujjal czélszerű egybeházasítása a dolog bölcsészete.

A Balaton iránti kérdés ez utolsó rovatba tartozik. Nagyon helyes, hogy a természet rendezője azon jobbadán homokvölgyet, mely Zala és Somogy közt nyulik el, vízzel borítá. Ezt köszönni kell. De a köszönet mellett meg nem állni, hanem végre „tenni” is, s pedig „tenni czélszerűt.” Mert hiszen a tevés magában még semmi, sőt néha nagyobb megrövidítés, mert zavart okoz, mint maga a nem-tevés.

Czélszerű módosítás által a Balaton nemcsak megtartaná a természettől ajándékba nyert minden előnyeit, jó halait sem véve ki; de míg ezeket és azokat mód nélkül nevelné, egy egészen új tényezőül is szolgálna nemzeti kifejlésünk hosszú sorában.

Munkafáradt ember, ha a Balaton víztükrét meglátja, új életkedvet érez ereiben csörgedezni. A tenger, igaz, nagyobb szerű látvány, de komolysága miatt, ha kereskedői szempontból nem is, sok más tekintetben bizony nem egy „nagyobb tó” kelleme mögött áll, úgy hogy nyári lakhelynek, még kérdés, nem ér-e fel egy kies tó szelíd s kivált művelt partja mind azzal, mit a zordon tenger közelléte ajánlhat. Ámde kérdem, mit vesztené a Balaton, ha vagy egy öllel lejjebb szállíttatnék? Egy kissé keskenyülne, igaz; de ez volna az egész veszteség; midőn más részről szántóföldet nyernének mocsár helyett az illető tulajdonosok; jobb levegőt s ekkép kevesebb hideglelést a parti lakosok; fölötte kellemes helyzeteket nyári lakokra - az ősiség módosításával - mind azok, kik például Budapest hőség- s poraibul menekülve, nem bírnak urodalmakkal, de azért mégis szeretnek és akarnak is részesülni, pedig saját telkeiken és saját falaik közt, a mezei élet kellemeiben. S erre mennyire lenne alkalmas a mocsárbul kitisztult, Budapesttel szorosabb és könnyebb összeköttetésbe tett Balaton!

„De a hajózhatás rajta lecsapolás által csak csökkenne?” Még az sem; sőt ez is nyerne; bármily különösnek látszassék is ezen állítás. S ugyanis a Balaton medre, mint ez számtalan vizsgábul kitűnt, bizonyos távulságra a parttul igen siker, mi a hajózást nagyon nehezíti, mert kikötni némely helyeken alig, némelyeken pedig éppen nem lehet; egy kissé beljebb azonban, mintha igazi partja valaha beljebb lett volna, rögtön mélyebb leszen, úgy hogy lecsapolás által odáig visszautasítván, noha a tó mélysége egészben kisebbülne, mégis a szélén mindenütt nagyobb mélységet lelnének s így könnyebben kiköthetnének az illető hajók.

„De a halak, főkép a felséges fogas száma mégis csak kisebbednék, mert kevesülne a víz és a nagyobb kivált gőzhajói mozgalom alkalmasint nem igen jótékonyan hatna a szaporodásra.” - Erről előre bizonyost mondani nehéz, és például a Rajnában tagadhatlanul sokkal gyérebben

fogják a galóczát most, miután annyi gőzös szántja hullámit, mint azelőtt; de, hiedelmem szerint, még e tekintetben sem támadna csorba, sőt még több hal lenne mint van most, feltéve ha - s aztán, igaz, itt e h a körül forog a kérdés - ha a Balatonnak kellő medrébe visszautasítása mellett egyszersmind mind az is megtörténne, mit halak mesterséges szaporítása végett tehetni, és jól rendezett körülmények közt tenni szokás is, hol, mint tudva van, noha keveseb a tó és mocsár, aránylag mégis több a hal és szárnyas állat - s rendszerint szép jövedelmet hajt - mint a természet nyers állapotában, hol rend nélkül minden időben mindenki zavarja a vizet, és elvégre egynek sincs, vagy távulról sincs annyi, mint a mennyi jó elrendezéssel mindnyájának vajmi könnyen lehetne.

A Rajnábul, mely egybefügg a tengerrel, távozhatik a galócza és egyéb hal. Ámde a Balatonbul nem menekülhet, habár szorosan összeköttetnék is a Dunával, Drávával, mert hiszen ez csak mesterséges vizcsatornák és zsilipek segítségével történhetnék, melyeken át ha csak kényszerítve nem, önként bizony a legkisebb hal sem lelhetné szabadulását. A kérdés tehát Balaton tavát illetőleg, melyből menekvés nincs, hal tekintetében az, valljon hol és miként szaporodik a hal erősebben, teljes nyugalomban-e vagy néha néha egy kissé felfrisítve?

Én erről, halászember nem lévén, bizonyost mondani nem tudok. Annyi azonban köztudomásu, hogy sem a constantzi sem a zürichi sem a garda tavakban a halszám nem csökkent, jóllehet több hajó és nem egy gőzös zavarja azok vizeit hosszabb idő óta már. Analogia után ítélve, ha össze szabad halat emberrel hasonlítani, úgy látszik, mintha egy kis egybesurlasztás nemcsak nem állna a szaporodás útjában, de éppen ellenkezőleg még elő is mozdítaná azt. A Tisza táján például aránylag bizony nem igen ingatják az embert, s ha valahol a világon, ott él csend- és nyugalomban, és még sem szaporodik kellőleg, mintha tán nem is jutna eszébe; míg például viszont az írlandi nép, noha tán legmozgékonyabb a világon, és nincs efölött egy is, mely annyi oldalról s olly erősen volna zaklatva és izgatva, mégis nőttön nő, s olly aggasztólag szaporodik, mikép nemcsak hogy ennie nincs, de jóformán el sem fér, és ekkép éppen ellenkező körülmények közt létezik mint a tiszamelléki. Mert hogy ez határiban el ne férne, azt csak nem mondhatni; míg más részről, legyünk igazságosak, ha nincs mit ennie, ez bizony csak saját személyes tunyaságának eredménye, vagy hogy nem tudnak azok, kiket illetve a dolog, végkép közös erővel hatni ollyasokra, mik körül, mint például a Tiszavölgy rendezésében, e g y e s e k hiába fáradoznak, s mik, bőséget állítva inség helyébe, vajmi szaporán kitiltának a honbul bármillyféle inséget.

Többnyire ha azt véljük, hogy mostani állapotában nem fogják ki a Balatonbul hovahamarább a fogast, most, miután a halászat mestersége is annyira tökéletesült és napról napra jobban értenek hozzá, igen igen csalatkozunk; midőn czélszerűen felállított és a Balatonnal szoros összeköttetésben levő halas tavak által, melyek, mint gondolom, főkép a somogyi parton felette könnyen volnának létesíthetők, örökre és annyira meg lenne mentve a fogas sajátzerű és olly gyönyörű neme, mikép a balatoni gőzösök ellen, ha azok illyes kifejlést szülnének - és illy kifejlést nem szülniök bűn volna - még az áhítatos böjtölők és az ezeknél még számosb finomízlők hosszú sorainak sem lehetne igazságos kifogásuk.

Ha van miért örvidenünk embersorsunknak, vagy azzal legalább kibékülnünk némileg, az mindenek fölött az - mert félre nem ismerhető tanujele a bennünk lakó isteni szikrának - hogy a természetben javítani képesek vagyunk.

A természet legszebb virága valljon nem áll-e messze azon virágoknak mondhatni fénykoszoruja mögött, melyeket kivált újabb időkben az emberi értelem mintegy újra teremteni tudott? S hát számtalan gyümölcs neme ugyan nem emelkedett-e vad eredetén olly csuda-szerűleg felül, mikép alig ismerhetni el többé egy fajtájúnak? És az állatországbán, kezdve a lótol le egész a házi csirkéig, nem tett-e az ember a természetben már is óriási jobbra-fordulást? Pedig hol vagyunk még? Hiszen csak küszöbén állunk azon mezőnek, melylyen hatá-

sunk legbámulatosb, mert sejtelemnél világosabban érezteti velünk, hogy a mennyei lakosok e földön a halhatatlan emberi nem működései által kívánják nyilvánítani nagyságukat!

A Balaton lecsapolása tehát, ha czélszerűen vitetik végbe - s ám ne eszközöltessék otrombául! - melyet sokan egy lesújtó gyám-oknak tartanak az e tapon állítandó gőzhajózás ellen, nem csak nincsen e vállalatnak utjában, de éppen ellenkezőleg igen hathatósan előmozdítja azt, midőn egyszersmind annyi hasznos és kellemes kifejlésnek közvetlen szülője, miszerint azt szükség nélkül csak egy nappal is hátrább lökni kár volna.

Sokan azt mondják: a balatoni gőzös nem fog hasznot hajtani. Ezt meg kell különböztetni. És valóban jó, illyesek körül végkép tisztába jönnünk.

Angliában például számos híd létezik, melly egy századékot sem hoz; és még is találkozik elég részvényes efféle új vállalatra, melly szinte nem ígér több hasznot. - „Ej be bohó ez az angol”, így kiált erre fel nem egy felszines utas; míg egy kis számítás után az illy siker bírál-gató maga mutatkozik bohócnak. S ugyanis: a rövidebbre vett út - mint a tapasztalás napon-ként bizonyítja - néha egész tájnak, különösen pedig valami izolált városrésznek, rögtön kettőzteti sőt még ennél is magasabbra emeli becsét. Illyes pedig különösen hidak által szokott történni.

Már most ha valakinek telke vagy háza ekkép például ötezer forinttal nevededik becsben, és teszem kétezer forintra rugó részvénye van egy hidban, melly illy fordulatot szül, és rész-vénye semmit sem jövedelmez is, kérdem: vesztes és bohó-e ő azért? Azt hiszem, nem. Hát ha valakinek az egyik parton például ipartelepvénye van, mellynek sajátlagos természete szerint megnevezendő összeköttetésben kell lennie egy a másik parton fekvő telepvennyel, de oda egyedül tetemesb kerülővel, s ekkép nagy idő-, erő- és pénzfogyasztással juthat, és egy híd mind ezen csorbákat kiegyenliti: ugyan miként áll még akkor a dolog? Ugy hogy az illető illy esetben néha még akkor is valósággal nyertes, ha bár a rövidebbre vett közlekedés minden kiállítási és fentartási sulya egyedül őt terhelné, minek kinyomozása egyébiránt, mi magától értődik, csak szoros egybevetésnek lehet eredménye.

A nem rég megpendített budai tunnel-vállalat igen jól szolgál a mondottak még világosb kiemelésére. - Ezen vállalat sikere ugyanis, mi a tunnel hasznát illeti, nyereségre nézve nem olly szoros igazsággal bizonyos, miszerint józanul cselekednék ollyas, ki sem Pesten sem Budán nem bír semmit, és mégis az egész vállalat terhét egyedül saját vállaira venné; midőn azon nyereség, mellyben ezen vállalat sikere - hogy többet ne mondjak - csak a Krisztina-várost részesítné, olly bizonyos és olly roppant, mikép a lehető legrövidebb látás volna a Krisztina-városiak részéről viszont az, ha csak azért, mert a tunnel-részvények haszna nem olly bizonyos mint kétszerkettő négy, elég szűkkeblűek, vagy jobban mondva, elég rossz szá-mítók volnának, a kibocsátandó részvényeket csak gyéren szedni, és azok elkapását azoktól várnák, kik sem a Krisztina-városban sem Budának e táján semmit sem bírván, egyedül a tunnel hasznában részesülhetnek, míg ők egy haszonban, és pedig egy roppant haszonban, t. i. telkeik és házaik előre ki sem számítható becsemelkedésében olly bizonyosan részesülnének, mint a hogy a nap világítja a földet, és e fölött még azon második haszon is nyitva áll előttük, melly magából a tunnel-vállalatból minden valószínűség szerint várható.

Szintígy hihető, s állításomat kész volnék fogadással erősíteni, hogy a pesti Ferencz- és József-külvárosok és a belváros egy része vajmi jó nyereséggel bírnák el egy a Gellérthegy táján fentartandó hajóhíd minden költségeit, azaz, hogy a most érintett három városrész jóval többet nyerne egytetemes becsemelkedés által, mint a mennyi veszteség háramolhatna a híd fen-tartásából rájuk legrosszabb esetben is.

A Balaton-gőzhajózás ügye éppen ezen osztályba esik. Az, hogy a balatonpartiak általa roppantul nyernek, előttem bizonyos, midőn a részvényvállalat maga tán nyereséggel, de tán veszteséggel is jár; ámde ez utolsó esetben - és e körül forog a dolog - csak azok erszényét csorbítja, kiknek a Balaton partja és környéke idegen határ, míg az első sorban állók, ha semmit sem gyümölcsözne is a felállítandó gőzös, váltig lenék kárpótlásukat azon haszonban, melly a Balatonnak, ha így lehetne mondani, „életre ébresztése” által, előbb utóbb de bizonyosan háramlana a partiakra.

Mik szerint, mint fentebb érintém, a kérdésben levő vállalat létesítése olly előlegesen illeti Somogy, Zala és Veszprém birtokosait, mikép ha ezek nem állnak az ügy élére, bizony másoktól, kik csak azon haszonban részesülhetnek, mellyet a kis gőzös keres, méltánylattel nem várhatni erszényeik felettei megerőltetését; mi - közbevetőleg mondva - úgy hiszem, elég világot terjeszt arra, hogy minden megkülönböztetés nélkül azt mondani: a balatoni gőzös fog vagy nem fog hajtani hasznót, tulajdonkép szintolly éretlen szójárás, mint sok ezer efféle mondalom, mellyet felszinség szül és locsogási viszketeg terjeszt odébb; mert hiszen, mint e néhány felhordott példából, azt gondolom, eléggé kitűnik, sok eset van - és a balatoni eset körülbelül illyes - mellyben a részvényesek, noha tán csak egy századéka tiszta nyereséget nyernek részvényeik után, azért egészben még is nagy haszonban sőt még roppant nyereségben is részesülnek, s hogy ekkép sok eset lehet és van, hol igen józanul cselekszik például A. ha bizonyos részvényekbe tetemesb pénztőkét fektet; míg C. viszont nagyon roszul számít, ha éppen ezen részvényekre sokat vagy bármit is költ.

Én tehát idegen vállalkozót, ki az érintett három megyében nem bir semmit, és tán nem is magyar kinek szive erősebben dobogna a magyar hon bármilly kis előmenetelén, egészen nyugott lélekismérettel* bizony nem igen mernék a balatoni gőzhajózás megindítására csábíthatni, vagy csak hogy abban tetemesb részt is vegyen; s pedig, mert mi tagadás benne, vállalati haszna az ügynök, legalább mint én látom, egy kissé problematicus, és legjobb esetben sem lehet „szapora gyümölcs”, mi után a pusztá speculans főleg eseng. Ámde mikor így szölok, s felette ovakodom, nehogy könnyelműen valakit sárba vezessek - mi, fájdalom, néha a legbecsületesb- és legkörülnézőbbnek is megesik - kérdezni vagyok bátor: ugyan költhetne-e néhány száz forintocskát balatonvölgyi birtokos, rá nézve valami egy könnyen hasznosb és kellemesbre, mint Balaton-gőzhajó-részvényekre? Bizony alig! feltéve, hogy az efféle részvények után életbe is lép, s mi több, életben is marad a vállalat; mi aztán, conditio sine qua non, és még sem éretik minden vállalatnál el; miről Magyarországon is van példa már, s ha csak olly felszínesen kezeltetnek némelly kezdemények, a mint kezeltetnek, hovahamarább még több is lesz, hogy t. i. nemcsak legkisebb hasznót sem hajt némi vállalat, de még annyit sem keres, mint a mennyi életfentartására elmulhatlan szükséges volna. - És aztán az illyes az igazi szomorú játék, mert kettőztetve sanyargatja az illetőt.

---

* Liszt Frigyes tanár ur, nem tudom már milly alkalommal, de hallatomra, és mint én gondolom igen helyesen jegyzé meg, hogy megbukott vállalat dőghöz hasonlít, melly visszaijesztő büzt sok időre egész vidékkel közli. - Németország egy kis városában vagy harmincz évvel ezelőtt gyár állítatott fel, melly csakhamar elpusztult, s még most is de csak említést sem szabad tenni bármilly oda igen illő gyárral, a nélkül hogy boszankodva tüstént el ne fordulnának az illetők. Sokkal komolyabb dolog ennél fogva valaminek megkezdése, mint azt sok közülünk gondolni látszik, minthogy a ‘bom’⁺ nemcsak a jelent de a hosszú jövőndőt is compromittálja; kivált azokra nézve kötelesség pedig minden kezdet előleges és legrészletesb megfontolása, kik egyszerre s o k a t k e z d e n e k. Legelőször is, mert a legjobb agár sem vehet jó sikerrel egyszerre üzőbe több nyulat; s aztán, mert ki sok gyermeket szül, annak néha bizony pupos fia is lesz, de néhányán tán el is vész, sőt része még halva is jó világra.

⁺ ‘Bom’ = bomladék, elbomlott dolog; a ‘romladék’ ‘rom’ hasonlatára.

Ha teszem azon nagyobb uradalmak egyike, melyek a Balatont környezik, 5000 forinttal járulna a fenforgó ügyhez, tulajdonkép mennyivel járulna ahhoz évenként? Hattal számítva nem többel mint 300 forinttal! És most kérdem, például a keszthelyi, tihanyi, szemesi vagy löllei sat. uradalmak ugyan nem gyarapodnának-e azon világ-meggyújtás által, melyet egy gőzösnek megjelenése a Balatonon okvetlen eszközölné, évenkénti nagyobb jövedelmi summával, mint 300 nyomorult forintocská? Eleinte, megengedem, tán ennyivel sem, mert hiszen a tó véletlenül Magyarországon fekszik, s minékünk magyaroknak, gyakorlati dolgokat illetőleg, melyek nem alkalmazhatók elvleszegetésre, ujhuzásra és gyülési szóparádéra, rendszerint előbb felette sokat kell gondolkoznunk, locsognunk, pipáznunk, meg alunnunk, mielőtt eszünkbe jutna, hogy a sült galambon kívül, mellyel annyira megáldotta az egek ura fajtánkat, a világon még igen sok egyéb és a galambnál minden tekintetben biztosb és izletesb pecsenye is van! Szaporán tehát nem, bizonyos idő leforgása után azonban, mellynek gyorsítása jobbadán csak az illetőktől függ, olly csudaszerű forduláson mennének ezen uradalmak át, mintha valami varázsvessző által egy szelidebb és mosolygóbb világrészbe lettek volna emelve; feltéve, ha nincs rothadási sülyedésben a magyar hon, mit én nemcsak nem hiszek, de minden fekete sejtelmek és keserü lamentok daczára, mellyektől most sok helyütt olly erősen visszhangzik a levegő, éppen ellenkezőleg arrul vagyok - pedig minél inkább összehasonlítom a mult időket a mai napokkal - tökéletesen meggyőződve, hogy ha van ország és van nép, mellynek kínálkozik szép jövő, az a Duna- Tisza- és Száva-Dráva mente, és a magyar faj; feltéve megint, ha ezen utolsó, csábitóktul és álprophetáktul sárba nem vezetve, férfiúi esze és józan tapintata által el tudja kerülni mind azon veszélyt, melly igaz nem kis számmal áll ujjáalakulási működésének útjában.

Egyébiránt sokan, s ezek között több szakértők ugy vannak meggyőződve, hogy a balatoni gőzhajózás, mint vállalat is, rögtön megtermi hasznos gyümölcsét. S adná Isten; mert aztán ez volna a kettős hasznu szerencse, melly nem minden huszonnégy órában ajánlkozik! Ők ugyanis, nem tudom milly adatok után, de több százezer mázsa gyarmati árut számitanak, melly a tengerparttul Pestnek a Balaton hosszában veszi útját; aztán a sót, melly a Balaton egy végéről szállítatik a másakra; meg meg annyi utast, kik már most is megfordulnak Füreden sat. sat.

Már mennyire alaposak ezen előtételek és mennyire lehet azokat józanul számításba venni, előre megmondani bajos; midőn más részről kétséget nem szenved, hogy némi eseteket kivéve, és hol rendszerint a vállalati felszínes egyoldalúság volt a bekövetkezett kudarcz egyedüli oka, minden vizen olly élénkséget és ezzel mindig szorosan egybekötött annyi és olly új kereseti forrást nyitott meg czélszerű gőzhajózás, hogy több vagy kevesebb idő leforgása után, de rendszerint, a legvérmesb várakozást is messze maga mögött hagyta a kifejlett eredmény.

Mikor 1825-ben a rajnai első gőzhajózás alakult, 20,000 emberre volt számítva az ezen folyón évenként fel s alá járók mennyisége; 1844-ben egyedül a kölni társaság - pedig hány más alakult azóta! - ha nem csalatkozom, 1,800,000 személyt szállított odébb. - 1831-ben alig vittek néhány ezer utast a Dunán keletkező gőzösök; 1845-ben pedig 790,851-et. És valljon 1831-ben járt-e más utakon, illy nagy szám fel és alá? Dehogyan járt! Vagy tán olly iszonyun szaporodott azóta a népesség? Nevetség volna illyest hinni! De hát valljon mi nevelte ezen óriási mozgalmat? Semmi egyéb, mint a közlekedés könnyüvé és kellemessé tétele. - A Balatonon is okvetlen fog, ha tán nem is ezen arányban, de minden bizonynyal előre alig sejdíthető szabásokban növekedni a mozgalom; mert hiszen, csak a kő, a fa, meg a rab ül egy helyütt, míg a lelkes és szabad, kivált ha könnyen teheti szerét - a mivel mi magyarok eddigelé nem igen dicsekedünk - majd közelben majd távulban, de mindig mozogva s csak ritkán nyugodva gyakorolja erejét.

A főszempont, az itt mondottakat mind egybevonva, tehát az, miszerint - bár mennyire legyen is a cél szerencsés véletlenek és kedvező körülmények által elősegítve, mik egyébiránt háladattal fogadandó mindannyi kedvezmények, a nélkül hogy azoktól legyen feltételezve a siker - „mind azon tényezők kellő tekintetbe és elégséges méltánylatba vétessenek”, melyek az ügy sikerét ha nem is biztosíthatják tökéletesen, azt legalább a valószínűséghez oly közel vigyék, mint csak lehet. - És csekély béléltésem szerint ezen tényezők sora im ez:

Legnagyobb tökéletességű, sem igen nagy sem igen kicsi gőzös; -

Egy vagy két, a gőzös által vonandó nagyobb rakhajó áruszállításra, és tán több kisebb komp is, körülbelül mint az eddigiek, melyekbe minden bibelődés nélkül kocsisul lovastul lehesen járni; -

Annyi kiszálló-hely, és ekkép a víz sikérsége miatt annyi benyuló töltés vagy híd is, mint a mennyi kikötési pont szükséges a Balatonvölgy kellő hasznosítására; -

Elégséges pénztőke, nemcsak a gőzös, rakhajók, kompok, kiszálló-helyek s benyulók kiállítására, de mind azon költségek t ö b b é v i fedezésére is, habár a gőzös nem keresne is semmit, melyek gőzösnek hasznosításátul elválhatlanok, mint: hajósnép fizetése, égeny, olaj, zsír, festék, tatarozási és jó karban tartási költség, kárbiztosítás sat.; -

Czélszerű társasági szabályok, melyek veleje az, hogy a tisztviselők megválasztásában teljes szabadság uralkodjék, ámde más részről a teljes bizodalommal megválasztottak aztán minden kisszerű megszorítás nélkül szabadon foroghassanak; - s végre:

Az ősiség czélszerű módosítása.

Mikor a balatoni gőzhajózás terve tudtomra jött, egy a felső Száván létező kis gőzösnek megvásárlása volt célban. Erre pedig csábító olcsósága vezérlett; mi viszont engem - az illetők minden megbántása nélkül legyen mondván - a Balaton-gőzhajózási részvételre határozott, s tulajdonkép ez oka, hogy a társaságban vagyok, s pedig egyedül, nehogy oly hiányos kezdet által, mint az érintett olcsó hajó megvételével történt volna, ismét holt gyermekül jöjjön világra egy magyar új vállalat.

Az olcsóság sokak előtt ellentállhatlan csábba bírt, kivált Magyarországon, hol bizonyos szerénység örve alatt nem egy intonálja azon mindennap hallott boszantó nótát: „Minékünk magyaroknak, kik kezdők vagyunk, ez is - t. i. az alábbvaló is - jó!” S igaz: az olcsó, ceteris paribus, mindig a drága elibe helyezendő. Ámde kérdem: szemes emberek előtt, kik ló helyett nem vásárlanak szamarat, ugyan hol létezik ezen ‘ceteris paribus’? Én azt mondom: sehol, s az olcsó husnak mindenkor és mindenütt híg a leve, s hogy kivált kezdetnél, mikor annyi természetes nehézséggel s még ezek fölibe gördített mesterséges előítéletekkel is kell küzdeni rendszerint, lehetetlen elég közel járulni a tökéleteshez, s hogy ekkép illy esetben egyenesen ki kell törölni a cselekvési szótárokból a k ö z é p s z e r ű t, s annál inkább a hibást.

Erre nézve egyébiránt rendben volnánk; mert azon 40 lóerejű gőzösnek erőművei, mely alkalmasint még az idén fogja hasítani agg Balaton hullámain, Londonban Penu urak gyárában készülnek, kikenél derekabb erőművesek mostanság földgömbünkön alig vannak; a hajó teste pedig a Duna-gőzhajózás igazgatósága szíves engedelmeiből oly figyelemmel fog Masjon ó-budai hajógyárigazgató, és Precious ugyanottani hajóépítész urak felügyelése alatt az ó-budai gyárban munkába vétetni és alkalmasint Füreden bevégezteni hovahamarább, miszerint a balatoni első kis gőzös, melyet már születése előtt ‘Kisfaludynak’ keresztelénk, mi talpraesettségét illeti, daczolva bármilly ellenséges viharokkal, bizonyosan nem marad bármilly méltányos várakozás mögött.

A rakhajók és kompok kérdése, mely most leszen elintézendő, noha alárendelt, azért még is felette nagy fontossága; mert alkalmasint egy sem hat a vállalat gyümölcsöző léteire olly eldöntőleg, mint azok czélszerű és minélelőbbi alkalmazása. S ugyanis, olly kis gőzös mint a' 40 lóerejű 'Kisfaludy' lesz, nem alkalmas nagyobb mennyiségű áruk, kocsik, lovak és effélék szállítására; nagyobb szabású gőzös pedig mélyebben jár, több pénzbe kerül, és fentartása költségesb, és ekkép azon kettős cél elérésére, melyre gőzöst használni szoktak, személyek szállítására és nagyobb terhek vontatására t. i. nem létezik más mód, mint az érintett gőzös mellé alkalmas rakhajókat és kompokat állítani; melyek, ha elég a személyes forgalom, hevernek, ha illyes pedig nincs, de tán van valamelyes teher-szállítás, a gőzös által vonatnak fel alá. - Így például 100 - 200 sőt 300 személy is rá fog férni Kisfaludyra, kikkel gyorsan haladand; ha pedig ember nincs, de van áru: igaz, csak fél sebességgel, de 2000 mázsát is vontathat egyszerre, s ekkép egy évben csak 250 napot számítván, 500,000 mázsát szállíthat a Balaton egy végéről a másikra, minthogy egész hosszát fel és alá könnyen bejárhatja naponta. - E kérdés tehát minden halasztás nélkül tisztába hozandó.

A kiszálló-helyek és benyulók nem kevésb tekintetet érdemlenek. Nem minden tónak van mindenütt olly meredek partja, hogy ahhoz gőzös elég közel járni és azon könnyen kikötni birna. Ez esetben tehát mesterséges készület kell. Minél nagyobb távulságra esik a víz elégséges mélysége a parttól, annál messzebbre kell természet szerint hatni a benyulónak, midőn meredekebb partnál ollyféle kiszálló is elégséges, mint a millyenekhez dunai gőzöseink kötnék ki; csak hogy illyes vagy ollyas előkészületnek elmulthatlanul mindenütt létezni kell, hol gőzhajó rendesen kiköt, s pedig nemcsak kellem és időkimélés tekintetéből, de valóban néha még a legnagyobb veszély elkerülése végett is.

Kiki tudja, ki gőzősön járt és azon csak néhány kalandja volt, milly felette kellemetlen érzés, keresztül fázva, keresztül hűlve, hosszadalmas és fárasztó út végén elérkezni ugyan, de aztán tüstént ki nem szállhatni, hanem e végett órákig bibelődni, és végtére is keskeny és sikamlós deszkákon, valahol a parton sár közepett, betű szerint lerakatni, miben, mielőtt Duna-kikötési állomásink némileg elrendeztetének, untig volt részünk. - De hát fel- és lerakodásnál ugyan kinek kerülte el figyelmét, mennyi erő- és időpazarlással és az áruk megrongálásával sőt veszélyeztetésével is jár az ott, hol efféle rendes állományok nincsenek? És végkép, dühöngő szélvészeken idején, mikor nem egy becsületes vitéz ember tán százereket is fizetne egy talpalatnyi száraz földért, és a hajó csak akkor van teljes biztonságban, mikor erősen meg van kötve a parthoz: ugyan ki kételkedhetik czélszerű kiszállók mindenek fölött szükséges létén? Mihez még az járul, hogy mindenben, mennyire csak lehet, A-tul Z-ig el kell rendezni a dolgokat, s inkább jobb mitsem kezdeni, mint féligmeddigieket; mert az „akarom is nem is”-féle, mint például csinos gőzös, és aztán igen bizonytalan és mindig alkalmatlan, sárban kiszállás, bár ki mit mond is, mindig olly felette nagy hátramaradási szagot terjeszt maga körül, mely a jobbbhoz szokottnak idegeit nagyon kellemetlenül érinti.

Mihez képest alkalmas kiszálló-helyeknek elmaradniok nem szabad, és csak az a kérdés, valljon azok rendezését ki eszközölje: a balatoni gőzhajó-társaság-e, vagy azon parti birtokosok, kiknél a gőzös kikötend? - Mire nézve igénytelen nézetem az, hogy ezen költséget illendőkép azoknak kellene viselniök, kiké a part; mert ha valami neveli ennek becsét, az okvetlen illyféle állomány, mely élénkséget szül, és ekkép életet és hasznot terjeszt maga körül.

Magát a dolog mechanikáját tekintve azonban jobb volna, ha azt kellő ellenőrség és annak idejébeni költség-visszatérítés mellett competens szakértők által, kiket én majd kijelelnék, maga a balatoni gőzhajó-társaság eszközlené. S pedig legelőször is, mert a patrio more-féle eszterű, melyet minden erősebb jég összezúz, minden nagyobb vihar összetör, sehogy sem felelne meg céljának; s aztán, mint csak most érintők, mert kár volna, hogy ha az egészben némi egybehangzás nem uralkodnék, és ha ezen új magyar vállalat, az elegantiának színe helyett magán némileg az abderitismus nyomát viselné, valamint biz azt viseli a Balatonnak

minden mai naszádja, melyek antediluvianus létén, ha meglátná, fogadom, az eszkimó de még a hottentot is egy jót nevetne; az elfogulatlan pedig, ki többet látott mint a magyar hont, nem bámulhat eléggé, mikép férhet illy nyomorult kifejlés, mely a magyar állapot általános typusa, olly régi alkotmányos léttel össze, mint a millyen a mienk, a nélkül hogy mindenbeni javulás vagy mindennek tökéletes elpusztulása elvégre ne álljon bé hovahamarább?

Ha én a Balaton partján egy kissé derekabb ingatlant birnék, szívesen ajánlkoznám az afféle kiszállónak saját költségemen létesítésére sőt annak fentartására is. Mert tudom: sokkal nagyobb becsre emelné vagyonomat az illyes, mint a mennyi költségbe verne.

Igy lesznek lelkesedve, vagy jobban mondva, így fognak számítani az illetők, remélem; mi körül még csak az a megjegyzés, hogy az afféle kiszállók az egészre nézve természet szerint csak akkor lesznek valódiul hasznosak, ha jó közlekedéssel tétetnek közvetlen összeköttetésbe. - E nagy fontosságú kérdés iránt minden esetre mentüelőbb rendelkezni kell.

A vállalati pénztőkét 150,000 pengő forintra tettük, noha az egészre: gőzösre, rakhajókra, kompokra sat. alig lesz szükséges több mint 60 - 70,000 pengő forint. Illy nagy summára pedig azért állítók a vállalatot, mert ha ura találkozik a 150,000 forintnak, a mint remélni akarjuk, a részvényesek részvényeiknek még felét sem, sőt egyharmadánál csak kevéssel többet volnának kénytelenek befizetni, mi nem megvetendő könnyebbités; midőn a hátralevő summa olly tartalék-pénzalapot képezne, mely legroszabb esetben is számos évekre biztosítná az ügy sikerét. És ez olly kimondhatlan előny, mely szinte mindig lét és enyészet küzt határoz; minthogy ollyféle vállalatok, mint például a balatoni gőzhajózás is, eleinte nem igen akarnak fejlődni, s rendszerint veszteséggel járnak, és csak később viradna rájuk a kedvezőbb időjárás; ámde mikor már hanyatlásnak indulnak, mert kifogyott a pénzerő. - Nincs is ehhez képest kereseti vállalatokra nézve nagyobb biztosító, mint olly pénzerő, mely a vállalat fölött áll; míg azon vállalat, mely terjedelmesb mint a tőke, mellyen áll, olly sorsjáték, mellyben csak szerencsevadász szeret venni részt.

Szükséges ezek után a társasági rendszabályok olly módon megállapítását eszközölni, mihez képest, mint fentebb érintők, lehető legmélyebb philosophiai tapintattal legyen azon kényes vonal kijelelve, mely minden emberi viszonyokban boldog lét és inség, siker és pusztulás közt határoz, és mely középen fekszik a szabadság és korlátlanág, a rend és önkény közt.

Az ösiség módosítása szükségét végre azért hoztam fel, mert nagy Catonak példája szerint, ki minden alkalommal Carthago eltörlésének sürgetésével fejezte be véleményét, én az ösiség módosításának életbevágó létét kívánom az illetők emlékezetébe hozni untalan; olly eredményi különbséggel mindazáltal, hogy Carthago megszűntével Róma is kezdett hanyatlani, mert elvesztvén versenytársát, nyert babérjain nemtelen pihenésnek indult; midőn ösiségi békóink megszűntetése éppen ellenkező hatást gyakorolna, mert munkássági versenyt ébresztve a polgári osztályzatok minden sorában, számtalan egyéb csudaszerűek életbeléptetésével együtt a Balaton most annyira elhanyagolt partjait is, előbb mint gondolnók, bájkertekké, mellyekből meglegedés és szerencse mosolyog, fogná varázslani át!

Szedjétek el tehát a részvényeket drága földiek és ha elszedtétek, miben nem vagytok néha akadémikusok, a fizetésben se maradjatok el, mi nem mindnyájatok szokása; mit azonban ha nem tesztek, bizony sárban marad velem együtt Kisfaludy. És ez midőn nekem nagyon nehezen esnék és kimondhatlanul fájna, mert tudja Isten úgy is szerfelett meg van terhelve gyenge vállam, és efölött nem saját eszmém a kérdésben levő ügy, de annak csak őszinte elősegítője vagyok: bizony Kisfaludynak - legyen az aztán Sándor vagy Károl, kiket egyiránt

illet a halhatlanság koszorúja - nem válnék különös becsületére, az ő nevét bitorlott vállalat tönkre jutása vagy csak sinylő állapota is.

Egy részvény csak 150 pengő forint, mellynek - ha elkél mind vagy legalább jó része - csak felét kell befizetni, vagy még ennyit sem, és ezt is több hónap leforgása közben. Ugyan, kérdem, olly nagy summa volna-e ez, mellynek súlyát sok el nem bírná? Bizony nem valószínű. Hiszen csak Füreden, egy nyaratszaka is több pénz vettetik ki és pazaroltatik el ész-, idő-, egészség- és erény-ölő legnemtelenebb szerencsejátékra, mint a mennyi a kérdéses vállalat életbeléptetésére szükséges volna. És aztán, ha még csak jól mulatnák magokat, nem volna mit szólni; ámde ezt éppen nem teszik, mert ha van hely, hol mozgalom, kifejlett kellem és minden magasb érdek hija miatt tán a szivarokat, politikai pletykákat és a mindennapi közös vacsora utáni korcsma-lejtőket kivéve - felüté a nagyobb számra nézve minden kísérőivel együtt lakhelyét az unalom, az bizony a természettől vajmi gyönyörűen ellátott, de az emberektől korántsem eléggé ápol, sőt sok tekintetben még jóformán el is roncsolt Füred! Mi nagy állítás ugyan, elismerem; de ha csak azt vesszük - és itt valóban legtávulabbrul sem kívánnék bárkit is megsérteni - hogy mennyire csak terjed a határ, mind elpusztíták az erdőket, s ekkép egyetlen meglehetősen sétat helyet sem hagytak az egész tájon; hogy a lakházak a helyett, mikép a Balaton tükrére néznének, egymásnak bókolnak mint városi házak, s homlokuk helyütt hátuljuk, meg az istálló minden kíséretivel áll azon gyönyörű tó felé, mellyre kiki olly szívesen függeszti szemeit, ki ahhoz közelit; hogy az egész füredi révparton egy meglehetősen hajó, de még csak egy illedelmes csónak sincs, melly a Balaton kellemeit vitorlázásra vagy uszásra némi biztossággal élvezni engedné; hogy egyáltalában szinte semmiben sem létezik Füreden azon csín, azon falusi csend, azon kényelem, azon minden fesznélküliség és még is mindenek fölötti illedelem, melly más, kivált külföldi fürdő- és borviz-helyeket olly magához vonzó bájerővel ruház fel, hogy mind a már sokat élvezett, mind a még sokat élvezni akaró egyiránt és nagy számban tódul feléjük; - ha mondom csak a most érintetteket vesszük tekintetbe s egyszersmind azt is, milly haszon- és kellemdús kifejlésre volna a füredi öböl és áltálján az egész balatoni partvidék képes: nem hiszem fentebbi állításomat helytelennek, hogy itt vajmi sokat tett ugyan a természet, de annál kevésbé vehető észre az embernek ápoló keze, midőn elferdítési és rontási irányba szinte minden lépten látható.

Egy czélszerű gőzös mind ezekben csuda fordulatot tenne, midőn az egész vállalat - ismételve állítom - alkalmasint csak azon pénzből is kikerülne, melly egy nyaratszaka prédáltatik szerencsejátékban Füreden el; s minden esetre váltig kikerülne, Füreden nem ritkán megforduló csak néhány főúr zsebéből is, ha a magyarnak gazdagabb osztálya áltálján nem volna olly fecsérő természetű, de a helyett, hogy most nem egyike haszontalan piperére költi pénzét, inkább valami derekabbra fordítná tehetségét; ha elvégre jobban megismerkednénk azzal, mit az angol 'public spirit'-nek nevez, és e szerint inkább mindnyáján vagy legalább jó számmal azon volnánk, hogy az egyetemes hon felemelése terjeszsen ránk fényt, mintsem hogy sok közülünk azt látszik gondolni, mintha az ő ephemer csillámlásai hoznának a hazára diszt; ha végre el lesz ismerve köztünk - s bár esnénk ezen fordulaton inkább ma át mint holnap - hogy ujhuzásban és erős szavakban, kivált mikor csendesek az idők, bizony nincs sok hazafiság, és azon kevés is, melly néha illyesekben tán van, rendszerint olcsó portéka; midőn a hazafiság szent érzelve, kivált a mi állásunkban, valódilag: egyedül önmegtagadással és igazi áldozattal jár.

Fogjunk tehát kezét, vessünk vállat, és az új Kisfaludy-féle vállalat is minden bizonnyal elé fogja egy kissé mozdítani, ha eleinte személyes közvetlen hasznunkat tán nem is, minden esetre azon magasztosb cél, melly: vérünk és fajtánk kifejtése, nemesítése.

A Balatont környező három megye: Zala, Somogy és Veszprém tisztelt közönsége nemcsak egyénileg de közigazgatásilag is vajmi nagy hatással járulhat a jelen ügy sikeréhez; mert ha a balatoni kiszállókhoz hidak és utak híja vagy hiányos léte miatt nem juthatni, akkor természet

szerint nem igen ébredhet a Balaton táján olly mozgalom, melly a szabad közlekedések egészségi pezsgősége volna; s pedig ez a kívánatos. - Vegyék tehát e három megye lelkes rendei, alázattal kérem, e vállalat pártolását kegyesen magukra, és én, legyenek meggyőződve, mindent elkövetendek, mi csekély erőmtől telik, az ügy mindinkább sikere és kifejlése végett, melly az egész honé ugyan, mert Magyarország csak egy, de különösen Zala, Somogy és Veszprémé, mellyek a magyar földnek ollyannyira fénylő gyöngyei!

Ki részvételi hajlamot érez magában, de nehézségei vannak, legyen az aztán a gőzöst, rakhajókat, kompokat, vagy a kiszállókat és benyulókat, és ezek mi módóni készítését és kiállítási árát tekintve sat. ám forduljon Pinterics József köz- és váltó-ügyvéd urhoz (Pest, Dorottya-utca 10. sz.) ki szives vala a Balaton-társulat jegyzőségét ideiglenesen elvállalni, vagy egyenesen hozzám, és minden biztonnyal teljes készséget s kellő felvilágosítást találánd; mert a legnagyobb feltétele ez ügy sikerének is az, mit minden alkalommal és minden esetben elé szeretnék hozni, hogy legelőször is egymást tökéletesen megértsük, és aztán ide oda vonás helyett, mi erőt fogyaszt sőt még keserűséget is szül, egy test- s lélekkel mindnyájan egyet és egyenlőt akarjunk.

Pest, april 2. 1846.